

Kənan Hacı

Roman
(əvvəli ötən sayımızda)

Mart hadisələrinin başlanmasına üç-dörd saat qalmış Nəriman Nərimanov öz evində Şəumyanın iştirakı ilə iclas çağırmışdı. Ruhulla Axundov da həmin iclasda iştirak edirdi. İndi pəncərədən qüssəli payız axşamını seyr edərkən həmin gərgin iclasda gedən səhəbləri xatırlayırdı. Nəriman Nərimanov təsirli nitqində qəfildən üzünü Şəumyana tutub dedi:

-Yoldaş, siz də, mən də müsəlmanların halını bilirik. Hərəgət bir iğtişaş başlansa, ayaq alda qalan fəqir-füqəra olacaq ki, siz də, mən də onun yolunda işləyirik. Ona binaən mən sizdən təvəqqəf edirəm, sizə yarvarıram, bu işi sülh ilə qurtarasınız.

Şəumyan Nərimanovu arxayın edib, heç bir qırğıının baş vermayacəyinə inandırmışdı. Nərimanovun ən böyük səhvi bu iblisə inanmağı idi. Həmin dəqiqələrdə isə Şəumyan Naxçıvanda müsəlman qanına susamış Andronikə belə bir teleqram göndərmişdi:

"Xalq rəhbəri Andronikə.

Sizin şəxsinizdə əsl xalq rəhbərini öz tərefimdən alqışlayıram. Sizin bayrağınız altında vuruşan bütün ığid döyüşçülərə salamımı yetirin. Rusiya həkimiyətinin güclənməkdə olan köməyinə arxalanan Bakı proletariati Kürdəmir və Ağsu istiqamətlərində türk-bəy quldur dəstələrinə qarşı qəhrəmanca-sına mübarizə aparır. Bize lazımi kömək göstərmək imkanınız olsa, buna şad olaram".

Əlbəttə, Andronik Şəumyanın xahişini dərhal yerinə yetirmişdi. Lakin daşnak dəstələri türk və Azərbaycan milli ordusunun vahid zərbəsi ilə darmadağın edildikdən sonra tayqlıq Andronik qorxusundan dünyanın o başına – Amerika qitəsinə, Kaliforniyaya qəcmiştir. Şəumyanın izi isə son illərdə, deyilənlərə görə, Hindistandan tapılmışdır.

Mart qırğıını baş verdikdən bir neçə gün sonra çərəzis vəaldanmış doktor Şəumyana və Caparidze mektub yazmışdı. Məktubda deyilirdi:

"...siyasi müharibə axırdı milli müharibə yolu olubdur. Bu əhvalat Şura hökümətinə ləkə salıbdır, onu qara örtükəl bürüyür. Hərgələr siz bu yavuq vaxtda qara örtüyü cırıb bu lekəni təmizləməsəniz, bolşevik fikri və Şura höküməti burada davam edə bilməyəcəkdir".

Bütün bu acı, göynərtili xatirələr Ruhullanın üryəini sıxırıldı, ruhunu didirdi. "İndi de xalqı qanına qəltan edən gavurlara qarşı döyüşən xalq qəhrəmanlarını aradan götürmək istəyirlər", - deyə düşündü. İsgəndəri bu zatiqriqların əlinə vermək olmaz, nə yolla olur-olsun, onu xilas elemək lazımdır. Yoxsa girəvəyə salıb onu da gülləleyəcəklər. Cəld masa arxasına keçib mürəkkəbli qələmi götür-

Müəllifdən

1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Nuru Paşanın komandanlığı altında Azərbaycanın azadlığı uğrunda savaşanda Hacı İsgəndər özünümüdüfə batalyonu yaradaraq ermənilərə qarşı döyüşüb məsilsiz fədakarlıq göstərərək Nuru Paşa tərəfindən "Xalq Qəhrəmanı" ordeni ilə təltif edilib. Bolşeviklər həkimiyətə gəldikdən sonra Hacı İsgəndər daim təqib altında olub. Onu ölümdən o dövrdə Azərbaycana rəhbərlik etmiş Ruhulla Axundov xilas edib. 1937-ci il represiya zamanı Ruhulla Axundova birlikdə Hacı İsgəndər də həbs edilib, həbsdə olduğu müddədə ona erməni müstəntiqlər tərəfindən amansız işğəncələr veri-

dü ve qarşısına kağız çəkib yazdı:

"Maştağa rayon XDİK-in İstintaq İdarəsinin rəisine.

Sizdən təvəqqəf edirəm ki, Buzovna qəsəbəsinin sakini, sovet hökümətinin sadiq dostu, kənd camaatının ağısaqqal kimi

lib. Ağır işğəncələrə dözməyən Hacı İsgəndər həbsxanada vəfat etsə də, onun meyitini ailəsinə verməyiylər. Hacı İsgəndər məzəri olmayan qəhrəmanlarımızdandır. "Hacı İsgəndər" romanı bu böyük türk kişisinin həyat və döyüş yoldan bəhs edir və bu mövzuda yazılmış ilk romanıdır.

Hələ uzun illər bundan önce Buzovna qəsəbəsinin axundu, ilahiyatçı alim, şair Hacı Sultan Əlidəzadənin "Azərbaycan dərvishləri və rövzəxanları" kitabında Hacı İsgəndər haqqında məlumatla rast gəlmışdım. O zamandan fövgələdə iradəyə, qəhrəmanlıq xüsusiyyətlərinə malik olan bu şəxsiyyətin ömür yolu diqqətimi çəkmişdir. Nə vaxtsa onun haqqında irihəcmli əser yazacağımı düşünmürdüm.

elə, yarəbbim!

Hacı İsgəndər pencəyi ciyində eyvanda göründü, qəlyanına tütün doldura-doldura aradına təsəlli verməyə çalışdı:

-Üreyivi sıxma, ay arvad. Onların burunlarını elə ovacağıq ki, ağılları başlarına gələcəg.

Sonrakı illərdə onunla bağlı xeyli maraqlı faktlar əldə etdim və Hacı İsgəndərin Cümhuriyyət tariximizdə müstəsna rolü, ığidliyi, mərdiliyi, Nuru Paşa kimi bir sərkərdənin rəğbətini qazanması və faciəli təleyi məni bu əsəri yazmağa sövq etdi. Əlbəttə, bu əsər yazılımadan öncə Hacı Sultanın təşəbbüsü ilə onun yaşıdagı evin qarşısına xatira lövhəsi vurulub, televiziya verilişlərində haqqında süjetlər gedib, tədbirlər keçirilib. Hacı İsgəndərin geniş xalq kütləsinə tanidilmişdir. Bu romanın yazılıması da Hacı İsgəndərin adının yaddaşlarda qalması üçün növbəti bir təşəbbüsdür. Düşünürəm ki, bu cür şəxsiyyətlər hər zaman xatırlanmalı, onların keçdiyi ömür yolu gələcək nəsillər

fürsətindən istifadə olmalıdır. Əsəri yazarkən Cümhuriyyət tariximizlə bağlı çoxlu sayıda kitablar oxudum, arxiv materiallarıyla tanış oldum, bu da mənə romanı yazmaqda yardımçı oldu. Bu roman tarixi sənədlər əsasında yazılışda, hər hədə bəlli əsərdir və yazılıçı təxəyyülündə geniş istifadə olunub.

Kitabın araya-ərsəyə gəlməsində böyük əməyi olan həyat yoldaşım, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru İlhamə Haciyevaya, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Xəzər rayonu üzrə qazisi, tədqiqatçı alim Hacı Sultan Əlidəzadəye, Azərbaycan Yaziçılar Birliyinin Xəzər bölməsinin sədri, şair-qəzəxan Arif Buzovnaliya xüsusi təşəkkürlərimi bildirirəm!

dən ricam budur, öldürmə.

Qoçu İsləm Hacı İsgəndərin sözündən keçə bilməzdə. Qəzəbdən gözləri qan çanağına dönmüşdə. Qəfil çevrilərə otaqdan çıxdı. Hacı İsgəndər bilirdi ki, Qoçu İsləmin sözünün qabağına söz deyən olmayıb, dediyini eləyəndir, beyni qızdırısa, heç kimə, heç neyə baxan deyil. "Gədəni gəbərtməsə yaxşıdır", - deyə öz-özünə piçildədi.

Nurulla da nə Nurulla. Boyu iki arşına çatırdı. Boynu ilə kürəyin eni az qala bərabər idi. Badımcən burnu domba gözlərini çox təhlükəli göstərirdi. Nurulla Bilgəh qayalıqları tərəfdə səhər naharına oturmuşdu. Əlindəki şişin kababını iri doquları ilə bir-bir qoparıb lopa böyüğünün altına ötürürdü. Dənizdən əsən sərin meh onu xumarlandırdı. Tixişdiridi quyuq tikələrindən böyüğünün ucunda yağ donub qalmışdı. Tut ağacından asılmış iki toğludan yalnız birinin yarısı bişirilmişdi. Təkayaq Şaban yaxınlığındə əlindəki xəncərlə dal budu çapmağa başladı.

Nurulla danişmaqdən çox mırıltıya bənzər səslə soruşdu:

-Alə, Təkayaq, neyinsən onu?

Təkayaq Şaban yaziq görkəm alıb boynunu qısdı.

-Uşaqlar acdlar, deyirəm bişirib yesinler.

Səsi elə bil quyunun dibindən çıxdı.

Nurulla boğazındaki tikəni uda-uda ona açıqlandı:

-Alə, kopoyoğlu, o uşaqlara gərək elə dal budu yedirdəsən? - Nəhayət, udqundu və səsini bir az da qaldırdı:

-Aparıb o budu mənimçün bişirərsən. Uşaqlara da qabaq paçaları, boyun, döş hissələrini kəs, apar, qoy nə qədər istəyir, yesinlər!

-Bəçəşəm, ağa!

Təkayaq Şaban deyilənləri dərhal yerinə yetirdi. Elə bu vaxt yol tərəfdən səs-küy qopdu. Qarşıda toz-dumana bürünmüş arabanın yoldan keçdiyini gördüler.

-Dayan!

-Saxla, deyirəm!

-Hara gedirsən?

-Arabada naxoş arvadımdı, doxdura aparırıam.

-Atlardan birini aç!

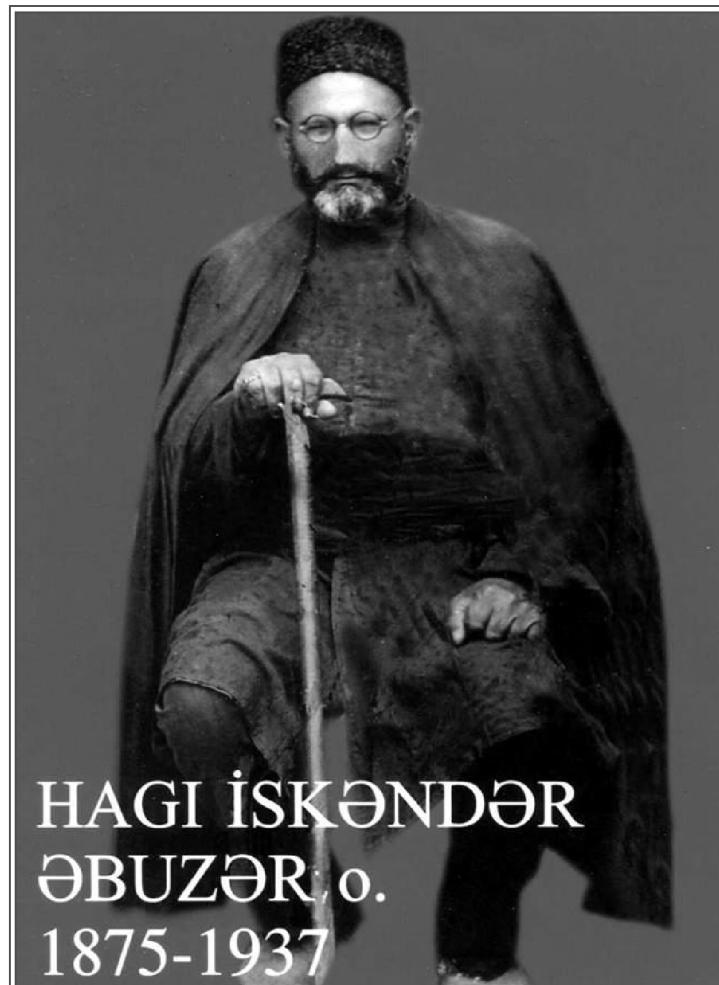
-Başuva dönmə, arvad ölü, gərək onu tez doxdura çatdırırim.

-Sənə nə deyirlər onu elə, yoxsa qarnuvu güləyə verrəm, xəstən də yolda qalar.

Ağlayan qadın səsi eşidildi.

(davamı gələn sayımızda)

Hacı İsgəndər

HAGI İSKƏNDƏR
ƏBUZƏR o.
1875-1937

Məsmə xanım qüssəyələrə ərinə baxdı.

-İslam, dünən də Əbdüllağın evini aparıblar. Yaziq kasib adamdur, kənd bazarının tinində pinçilik etməkələr ailesini dolandırır. Beş uşaqla güclə dolanırlar. Deyirler Nurulla adında bir adamdır. Onu yerin deşiyindən də olsa tapmaq lazımdır. Ancaq əlinə keçə, nəbadə gülələyəsən. Tutub mənim yanına gətir. Yaxşı?

Qoçu İsləm qeyri-ixtiyari əlini belindəki naqana apardı, böyüğünün ucu qəzəbdən oynadı.

-Hacı, sən dədənin goru, imkan ver, onun təpəsini dağıldım. Belə adamı sağ saxlamaq olmaz.

Hacı İsgəndər Qoçu İsləmin qolundan tutdu:

-Onun cəzasını özüm verəcəyəm. Özün görəcəksən. Sən-